

فصلنامه ژئوپلیتیک - سال هشتم، شماره دوم، تابستان ۱۳۹۱

صص ۲۸-۱

ارائه الگوی مناسب حکمروایی خوب روستایی در ایران

دکتر عبدالرضا رکن‌الدین افتخاری* - دانشیار جغرافیا، دانشگاه تربیت مدرس

دکتر جلال عظیمی آملی - دانش‌آموخته جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه تربیت مدرس

دکتر مهدی پورطاهری - استادیار جغرافیا، دانشگاه تربیت مدرس

دکتر زهرا احمدی پور - دانشیار جغرافیای سیاسی، دانشگاه تربیت مدرس

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۱/۲/۸

تاریخ دریافت: ۱۳۹۰/۱۰/۳

چکیده

رهیافت حکمروایی خوب روستایی، فرایند تأثیرگذاری همه ارکان اثرگذار روستایی بر مدیریت روستایی با تمام ساز و کارهایی است که به‌سوی تعالی و پیشرفت روستا و مردم روستایی حرکت می‌کند، مقاله حاضر به بررسی وضعیت حکمروایی روستایی در ۵۰ روستای شهرستان‌های بهشهر، آمل و چالوس در استان مازندران می‌پردازد و در پی پاسخگویی به این سوال است که باتوجه به تجارب جهانی، الگو و مدل مناسب مدیریت نوین روستایی مبتنی بر رهیافت حکمروایی خوب روستایی در ایران کدام است؟ برای پاسخگویی به این سوال دیدگاهها و تجربیات جهانی مورد بررسی و مطالعه قرار گرفت و هشت شاخص مهم حکمروایی خوب یعنی مشارکت، مسئولیت‌پذیری، پاسخگویی، قانونمندی، شفافیت، توافق جمعی، کارایی و اثربخشی و عدالت‌محوری در روستاهای نمونه مورد آزمون قرار گرفته و از ۵۰۰ خانوار روستایی، گویه‌های هر شاخص با استفاده از طیف لیکرت مورد پرسش قرار گرفت، سپس داده‌های به‌دست آمده با استفاده از آزمون آماری T مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. نتایج حاصله از آزمون آماری نشان می‌دهد که حکمروایی خوب روستایی در اکثر روستاهای مورد مطالعه از وضعیت مناسبی برخوردار نبوده و نظام ساختاری روستا برآمده از عدم وجود تعادل یا همزیستی بین کنشگران (دولت، بازار و جامعه مدنی) با تأکید بر رهیافت مکانیکی به‌جای رهیافت انسان‌گرا و نیز برنامه‌ریزی کارشناسانه به‌جای برنامه‌ریزی مشارکتی بوده که الگوی پیشنهادی (مطلوب) برای حکمروایی خوب روستایی باید به آن توجه نماید.

واژه‌های کلیدی: حکمروایی خوب روستایی، برنامه‌ریزی مشارکتی، توانمندسازی روستائیان، استان مازندران، ایران.

E-mail: Reftekhari_Reza@yahoo.com

* نویسنده عهده‌دار مکاتبات

۱- مقدمه

اگر حکمروایی را نتیجه تعامل دولت، شهروندان و نهادهای مدنی از طریق فرایند سیاسی، توسعه خط و مشی، طراحی برنامه و ارائه خدمات بدانیم، در آن صورت، دولت‌ها یکی از نهادهای خاصی هستند که در حکمروایی مشارکت داشته و در پی پاسخگویی به این سؤال هستند که: چه کسی باید در تصمیم‌گیری دخیل باشد؟ و با چه ظرفیتی؟ بر این اساس، حکمروایی در چهار سطح قابل بررسی می‌باشد:

۱- حکمروایی در فضای جهانی که با مسائل فراتر از حوزه دولت‌های ملی سر و کار دارد؛

۲- حکمروایی در فضای ملی که خود به سطوح ملی، منطقه‌ای (شهری و روستایی) تقسیم می‌شود؛

۳- حکمروایی در فضای سازمان یا حکمروایی سازمانی؛

۴- حکمروایی در فضای جوامع محلی.

با عنایت به این تقسیم‌بندی، باید حکمروایی را به‌مثابه سلسله مراتبی شدن قدرت دولت و تقسیم آن به سطوح فوق‌الذکر همراه با مشارکت مردم، نهادهای محلی و سازمان‌های غیردولتی دانست. در این حالت، حکمروایی خوب این اطمینان را به‌وجود می‌آورد که صدای فقیرترین، کوچکترین و آسیب‌پذیرترین افراد و گروههای جامعه و مکان‌های زیست دور از مرکز و در حاشیه، به گوش تصمیم‌گیران در هنگام تخصیص منابع عمومی رسیده و بین تمام ذینفعان (دولت، بخش خصوصی و جامعه مدنی) اجماع و توافق نظر به‌وجود آید (UNDP, 2000). در چنین حالتی، رهیافت انسان‌گرا به‌جای رهیافت مکانیکی در فرایند توسعه مورد پذیرش واقع می‌گردد، چه اینکه در «رهیافت مکانیکی» با عوامل انسانی به‌مثابه جریان و پدیده‌های فاقد روح و همانند ابزارهای فنی برخورد می‌شود، در حالی که در «رهیافت انسان‌گرا» و مکان‌محور، به توسعه کیفی آحاد انسانی و سپهر زندگی آنها اندیشیده شده و به بهبود روابط انسانها و مکانها توجه می‌شود (Khatoonabadi, 1997: 7-36 & Behzadnasab, 2004: 49-72). متأسفانه در اغلب کشورهای درحال توسعه، این موضوع به‌لحاظ نظام متمرکز دولتی، ضعف شدید مدیریت محلی و نهادهای مدنی و... مورد بی‌توجهی قرار گرفته و با افزایش وظایف

تصدی‌گرایانه دولت، رشد اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و فضایی این کشورها به سمت منفی گرایش داشته است (Hafeznia & et al, 2005: 5-22).

کشور ما نیز از این وضعیت به دور نبوده و نظام برنامه‌ریزی ما را (بویژه نظام برنامه‌ریزی روستایی) نیز تحت تأثیر قرار داده است، به گونه‌ای که مردم روستایی در بسیاری از فعالیت‌های توسعه‌ای در خصوص محیط زندگی خود بویژه اداره محیط روستا چندان مشارکت فعال نداشته و برانگیخته نمی‌شوند. به عبارت دیگر، انگیزش و محرک‌های متنوعی چون اثربخش کردن برنامه‌ها و یا کارآمد کردن آنها، دستیابی به عدالت مکانی و انسانی و توانمندسازی روستائیان با حداکثر دخالت دولت و بخشی‌نگری برنامه‌ریزی‌ها، نادیده گرفته شده است. تجربیات به دست آمده جهانی و دستاوردهای جدید علمی نشان می‌دهد برای برنامه‌ریزی توسعه روستایی موفقیت‌آمیز، تحرک بخشیدن به منابع محلی و دستیابی به مشارکت حداکثری مردم روستایی و سپردن قدرت تصمیم‌گیری، مسئولیت‌پذیری و درگیر شدن روستائیان در سرنوشت خویش، جهت ارتقای کیفیت زندگی به عنوان یکی از اجزای بنیادین توسعه پایدار که بر توزیع عادلانه رفاه و تسهیلات زندگی و حفظ محیط زیست در میان روستائیان تأکید دارد، امری اجتناب‌ناپذیر بوده و مدیریت نوین روستایی را رقم می‌زند (Eftekhari & et al, 2004: 59 & Jomaepoor, 2004: 23-65 & Rezvani & et al, 2010: 43-72; 2007). با این توصیف، می‌توان گفت، حکمروایی خوب روستایی فرایند تأثیرگذاری همه ارکان اثرگذار روستایی بر مدیریت روستایی با تمام ساز و کارهایی که به سوی تعالی روستا و مردم روستایی حرکت می‌کند، می‌باشد. بر پایه این تعریف، تصمیم‌گیری درباره توسعه روستایی باید توسط همه کسانی انجام گیرد که در آن مؤثر و ذینفع هستند و می‌باید بر اساس عدالت، آزادی و حق انتخاب روستائیان استوار باشد، برای تحقق این امر، باید اختیارات برنامه‌ریزی و تصمیم‌گیری بیش از پیش بر عهده نهادهای اجتماعات محلی، نهادهای غیرحکومتی، شوراهای محلی و... واگذار شود و در این صورت است که در حکمروایی خوب روستایی یا نظام اداره مردمی خوب که آن را یکی از الزامات اساسی توسعه پایدار منطقه‌ای و محلی می‌دانند، مردم روستایی از یک روستایی انفعالی به یک روستایی فعال و مسئولیت‌پذیر تبدیل می‌شوند (Sarraf, 2004: 73-98). در چنین

حالتی چنانچه رهیافت حکمروایی خوب روستایی در جامعه روستایی ایران قابلیت اجرا پیدا کند، آزادی و کرامت انسانی، عدالت اجتماعی و پایداری زیست محیطی، توسعه نهادهای محلی برای امنیت اجتماعی، اتکاء بر سرمایه‌های اجتماعی، توجه به مبانی تولیدی درون منطقه‌ای، توانمندسازی روستائیان و... تحقق پیدا خواهد کرد (Sarraf, 2004: 1-28).

بر این اساس، در بند ۲ از ماده ۱۳۷ قانون برنامه سوم توسعه کشور آمده است که به منظور تسریع در امر توسعه و عمران روستاهای کشور و توجه ویژه به بهبود معیشت روستائیان، دولت مکلف است نسبت به واگذاری بخشی از فعالیت‌های اجرایی دستگاههای دولتی به شورای اسلامی و دستگاههای محلی و مؤسسات و شرکت‌های غیر دولتی اقدام نماید (Management & Planning Organization, 2004)، با عنایت به این مسئله، این مقاله به دنبال پاسخگویی به این سؤال است که با توجه به تجربیات جهانی در زمینه مدیریت روستایی و به‌کارگیری رهیافت حکمروایی خوب روستایی، الگو و مدل مناسب مدیریت نوین روستایی مبتنی بر حکمروایی خوب روستایی در ایران کدام است؟

۲- اصول و اهداف حکمروایی خوب روستایی

در اینکه مردم روستایی حق اتخاذ تصمیم در مورد جامعه و سپهر زیست خود را دارند و می‌باید در فرایند رشد ارگانیک آن به بازی گرفته شوند، شکی نیست، «جان لاک» فیلسوف قرن ۱۷ معتقد بود: هیچ‌کس به‌طور طبیعی دوست ندارد تابع اراده یا اقتدار دیگری باشد (Shakooi, 2005: 107). اگر به این سخن لاک باور داشته باشیم، مشارکت روستائیان را در تمامی عرصه‌های زندگی شخصی و اجتماعی‌شان بویژه در عرصه مدیریت روستایی ارج و اعتبار می‌بخشیم، با عنایت به اینکه توسعه یک فرایند تلقی می‌شود و دارای متغیرهای مختلفی است که بر یکدیگر تأثیر متقابل دارند و یکی از این متغیرها، مدیریت مشارکتی با شیوه حکمروایی خوب است، به نظر می‌رسد که با توجه به تجربیات برنامه‌ریزی روستایی در ایران، مردم روستایی از بسیاری از فعالیت‌های توسعه‌ای در خصوص محیط زندگی‌شان کنار گذاشته شده و یا حتی فراموش شدند، بر این اساس، مهمترین اصول و معیارهای حکمروایی خوب

روستایی به شرح زیر مطرح می‌شود (UNDP, 2002):

۱-۲- مشارکت مردمی: منظور از مشارکت در حکمروایی خوب روستایی، قدرت تأثیرگذاران بر تصمیم‌گیریها و سهم شدن روستائیان در قدرت است. یعنی مردم روستایی باید در تصمیم‌گیریها و تصمیم‌سازی‌هایی که به سرنوشت‌شان مربوط می‌شود، دخالت کنند و نقش فعال و تأثیرگذار داشته باشند، این قدرت بویژه در چارچوب اهداف راهبردی توسعه پایدار روستایی (اقتصادی، اجتماعی، نهادی و اکولوژیکی- کالبدی) مورد نظر است (Ghafari & Zarinkaviani, 2011: 88-110).

۲-۲- پاسخگویی: واژه پاسخگویی فرایندی را شرح می‌دهد که در آن سازمان‌ها، مسئولان و مدیران چه در سطح کلان و یا خرد (شورای اسلامی، دهیار و...) و انجمن‌های محلی روستایی مسئول نتایج تصمیمات و فعالیت‌های خود هستند، در واقع، پاسخگویی اهرمی برای افزایش کنترل مسئولان و تصمیم‌گیرندگان هست تا در قبال عملکرد خود مسئول باشند (Termer & Hiume, 2005: 160).

۳-۲- مسئولیت‌پذیری: حکمروایی خوب روستایی نیازمند آن است تا نهادها و فرایندها به نفع همه ذینفعان خدمات ارائه کند، این امر زمانی امکان‌پذیر است که نهادها و فرایندها، مسئولان و تصمیم‌گیرندگان به خواست‌ها و انتظارات و نیازهای افراد و گروههای روستایی حساس و مسئول باشند و در قبال آنان حساب پس بدهند، در حکمروایی خوب روستایی همه اهل مسئولیت هستند و سعی خواهند کرد از عهده مسئولیتی که به آنها واگذار شده، برآیند.

۴-۲- قانون‌محوری: حکمروایی خوب روستایی مستلزم چارچوب‌های قانونی درست و منصفانه می‌باشد که به صورت بی‌طرفانه اجرا شود، از سوی دیگر، وجود قوانین کارآمد، مراعات چارچوب‌های قانونی در تصمیم‌گیری و دور بودن افراد غیرمسئول از تصمیم‌گیری‌ها، مسئله قانون‌محوری و قانونمندی را در حکمروایی خوب روستایی بیش از پیش مورد توجه قرار داده است. پای‌بندی به قوانین، نیازمند آگاهی روستائیان و همچنین احترام مسئولان به

قانون است، حمایت کامل از حقوق تمامی انسان‌ها بویژه انسان‌های در حاشیه مانده و فقیر و... و مکان‌های جغرافیایی از اصول اساسی حکمروایی خوب روستایی به‌شمار می‌آید، اجرای بی‌طرفانه و عاری از تبعیض قوانین مستلزم وجود یک نهاد داوری (قضائیه) مستقل و یک نیروی پلیس فسادناپذیر و بی‌طرف در سطوح ملی، منطقه‌ای و محلی خواهد بود.

۲-۵- شفافیت: در حکمروایی خوب روستایی، شفافیت به‌معنای اختیار دادن به روستائیان برای تبدیل شدن به حسابرسی در جامعه روستایی و داشتن حق اظهارنظر و دسترسی به اطلاعات آزاد است، در چنین حالتی، شفافیت در مقابل پنهان‌کاری در تصمیم‌گیری‌ها به‌شمار می‌آید. چه اینکه، در پنهان‌کاری امکان بروز فساد در تصمیم‌گیری وجود داشته، در صورتی که شفافیت مانع بروز و یا گسترش آن می‌شود.

۲-۶- کارایی و اثربخشی: در حکمروایی خوب روستایی، کارایی و اثربخشی به‌معنای آن است که نهادها و فرایندها نتایجی را به‌وجود بیاورند که نیازهای جامعه را برآورده ساخته و در عین حال، استفاده مطلوب از منابع در دسترس برای همگان میسر باشد، در حکمروایی خوب روستایی، مفهوم اثربخشی و کارایی در برگزیده استفاده پایدار از منابع طبیعی و حفظ محیط زیست است.

۲-۷- عدالت و برابری: در حکمروایی خوب روستایی، ایجاد فرصت‌های مناسب برای تمامی روستائیان در زمینه ارتقای وضعیت رفاهی‌شان، تلاشی در جهت تخصیص عادلانه منابع و مشارکت تمامی مردم حتی اقشار محروم و فقیر در اعلام نظر و تصمیم‌گیری نوعی عدالت محسوب می‌شود.

۲-۸- اجماع‌گرایی (توافق جمعی): در جامعه روستایی کنش‌گران متعدد و گروه‌ها با منافع مختلف وجود دارند، وظیفه حکمروایی خوب روستایی، میانجی‌گری بین دیدگاه‌ها و منافع مختلف موجود در سطح جامعه روستایی به‌منظور دستیابی به توافقات گسترده درباره آنچه که بهترین منافع را برای آحاد روستائیان و نیز نحوه دستیابی به آن است، می‌باشد. این کار مستلزم

وجود ارتباط و تلاش مشترک میان بخش‌های مختلف دولتی، خصوصی و روستائیان بویژه سازمان‌های غیردولتی^۱ و نهادهای اجتماعی موجود در روستا می‌باشد، حکمروایی خوب روستایی، بایستی یک چشم‌انداز وسیع و بلندمدت درباره توسعه پایدار انسانی و چگونگی دستیابی به آن داشته باشد، تحقق چنین امری فقط در سایه نزدیک شدن دیدگاهها و منافع مختلف در جامعه روستایی میسر است.

۲-۹- **مشروعیت:** در حکمروایی خوب روستایی، رابطه درست و قانونمند بین مسئولان، مدیران و تصمیم‌گیرندگان محلی و غیرمحلی با روستائیان، مشروعیت را به ارمغان می‌آورد. در این رابطه و تعامل فیما بین مسئولان و مجریان امور، تصمیمات‌شان توسط اکثریت مردم روستایی مورد حمایت و تأیید قرار می‌گیرد، در نتیجه، می‌توان گفت که مشروعیت یک پدیده دموکراتیک بوده و وقتی در جامعه روستایی به وجود می‌آید که پشتیبانی اکثریت مردم روستایی را طبق قوانین و مقررات به همراه داشته باشد (Barker, 2000: 43-55).

با توجه به این اصول و معیارها، مهمترین اهداف حکمروایی خوب روستایی به شرح زیر می‌باشد:

- ۱- حضور و تقویت بخش‌های خصوصی و غیردولتی کارآمد؛
- ۲- تقویت و بازساخت نهادهای جامعه مدنی در جهت استقرار دموکراسی و مشارکت روستائیان؛
- ۳- عدم تمرکز قدرت و ثروت در دولت مرکزی؛
- ۴- تربیت مدیران محلی کارآمد و نخبگان اجرایی تأثیرگذار؛
- ۵- افزایش مشارکت و مداخله تمامی افراد و صاحبان منافع در فرایندهای سیاسی درون جوامع محلی؛
- ۶- اصلاح مدیریت بخش عمومی و خصوصی؛
- ۷- بهبود کیفیت معاش و افزایش امکان زندگی برای همه روستائیان؛

۸- اعتلای امنیت، برابری و پایداری و کاهش فساد؛

۹- کاهش فقر و جدایی‌گزینی‌های اجتماعی، قومی و فرهنگی و..؛

۱۰- کاهش فساد؛

۱۱- حفظ دموکراسی؛

۱۲- ایجاد فرصت و امکان برای روستائیان به‌منظور نشان دادن خواسته‌ها و آمال آنها در

زندگی (افزایش اختیارات روستائیان برای ایفای یک نقش فعال)؛

۱۳- دستیابی به توسعه‌ای مردم‌سالارانه و برابرخواهان (Kazemian, 2004: 95; Brakpoor, 2002: 95;

Sarrafi, 2005: 1-25). (126).

با توجه به اصول، معیارها و اهداف حکمروایی خوب روستایی، مهمترین شاخص‌های

حکمروایی خوب از دیدگاه سازمانهای بین‌المللی، نهادها و متخصصان و صاحب‌نظران در

جدول شماره ۱ آمده است:

جدول شماره ۱: شاخصهای حکمروایی خوب از دیدگاه سازمانها و نهادهای بین‌المللی، متخصصان و صاحب‌نظران

سازمانها و نهادهای بین‌المللی و متخصصان	شاخصهای مطرح شده
(UNDP, 2000)	پاسخگویی، اجماع‌محوری، مشارکت، قانون‌محوری، عدالت و برابری، شفافیت، مسئولیت‌پذیری.
(UN – Habitat)	<ul style="list-style-type: none"> - مشارکت: (انتخاب شورا، انتخاب شهردار، انتخاب انجمن‌های مدنی). - اثربخشی: (منابع عمده درآمدی، بررسی رضایت مصرف‌کنندگان). - تساوی و برابری: منشور شهروندی، درصد تعداد زنان در شورای شهر). - پاسخگویی: (حسابرسی مستقل، اعلام‌داری و درآمد، تسهیلات برای شکایتهای شهروندان). - امنیت: (پیشگیری از جرائم، رسیدگی به اختلافات) - مسئولیت‌پذیری شهروندان.
ODA, 2006 (مدیریت توسعه ماورای بحار)	مشروعیت دولت، شایستگی دولت، پاسخگویی، احترام به حقوق بشر و رعایت قانون.
تیلور (۲۰۰۰)، ویس (۲۰۰۰)، مویس (۲۰۰۱)، تیسدل (۱۹۹۸)	<ul style="list-style-type: none"> - ایجاد و تقویت ساختارهای دموکراتیک؛ - شفافیت، پاسخگویی، هوشمندی و توسعه مشارکت‌جویانه؛ - خط و مشی‌های مناسب اقتصادی برای تسهیل توسعه؛ - احترام به حقوق بشر و حاکمیت قانون.
دانیل کافمن، آرت کرای، پابلوزوید، لوبتون (۲۰۰۰)	<ul style="list-style-type: none"> - حق اظهارنظر و پاسخگویی؛ - ثبات سیاسی و اثربخشی دولت؛ - کیفیت قانون و مقررات؛ - حاکمیت قانون و کنترل فساد.
دینش متا (۲۰۰۲)	<ul style="list-style-type: none"> - پاسخگویی و مسئولیت‌پذیری؛ - نوآوری در مدیریت؛ - شبکه‌سازی و تعامل شهروندان با حکومت محلی؛ - شراکت بخش‌های خصوصی و دولتی؛ - مدیریت غیرمتمرکز و توسعه منابع انسانی.
دیوید جی. ای. داگلاس (۲۰۰۵)	<ul style="list-style-type: none"> - پاسخگویی؛ - مشارکت مردمی؛ - حکومت محلی و توزیع قدرت در جامعه روستایی؛ - ظرفیت‌سازی جوامع محلی.
مورینا ساجیکو - زالکه داروود (۲۰۰۷)	<ul style="list-style-type: none"> - دسترسی به اطلاعات؛ - پاسخگویی و شفافیت (باز بودن)؛ - عدالت و برابری؛ - کارایی و نقش قانون در نهادهای عمومی در همه سطوح.
سان فنگ کام (۲۰۰۸)	<ul style="list-style-type: none"> - توجه به جوامع محلی؛ - نقش سازمانهای غیردولتی (NGO) برای قدرت بخشیدن به گروههای اجتماعی روستایی؛ - در نظر داشتن منافع گروهی؛ - فقر و نابرابری؛ - ارتباط مردم با مقامات محلی؛ - کیفیت زندگی مردم روستایی.

تدوین: نگارندگان

بر اساس مطالعات انجام شده می‌توان فراوانی شاخص‌های مرتبط با حکمروایی خوب روستایی را به شرح جدول شماره ۲ بیان کرد:

جدول شماره ۲: فراوانی شاخصهای مرتبط با حکمروایی خوب روستایی بر اساس منابع موجود و مطالعه شده

شاخصهای حکمروایی خوب روستایی	درصد	شاخصهای حکمروایی خوب روستایی	درصد	شاخصهای حکمروایی خوب روستایی	درصد
مشارکت مردمی	۱۳	یادگیری متقابل	۴/۳	شبکه اجتماعی و ارتباطات افقی	۴/۳
مسئولیت‌پذیری	۶/۶	مساوات‌طلبی	۴/۳	قانون‌مداری	۳/۹
پاسخگویی	۶/۳	کارایی و اثربخشی	۵/۵	نهادسازی اجتماعی	۶/۷
تعامل دولت، بخش خصوصی و جامعه مدنی	۷/۹	اجماع‌محوری	۴/۸	رهبری اجتماعی	۳/۴
توانمندسازی روستائیان	۵/۸	خودگردانی محلی	۴/۸	خودارتقایی و خوداصلاحی	۳/۹
توسعه ظرفیتی	۵/۸	توسعه زیرساختی و کالبدی	۳/۸	مقبولیت و مشروعیت اجتماعی	۴/۹

تدوین: نگارندگان

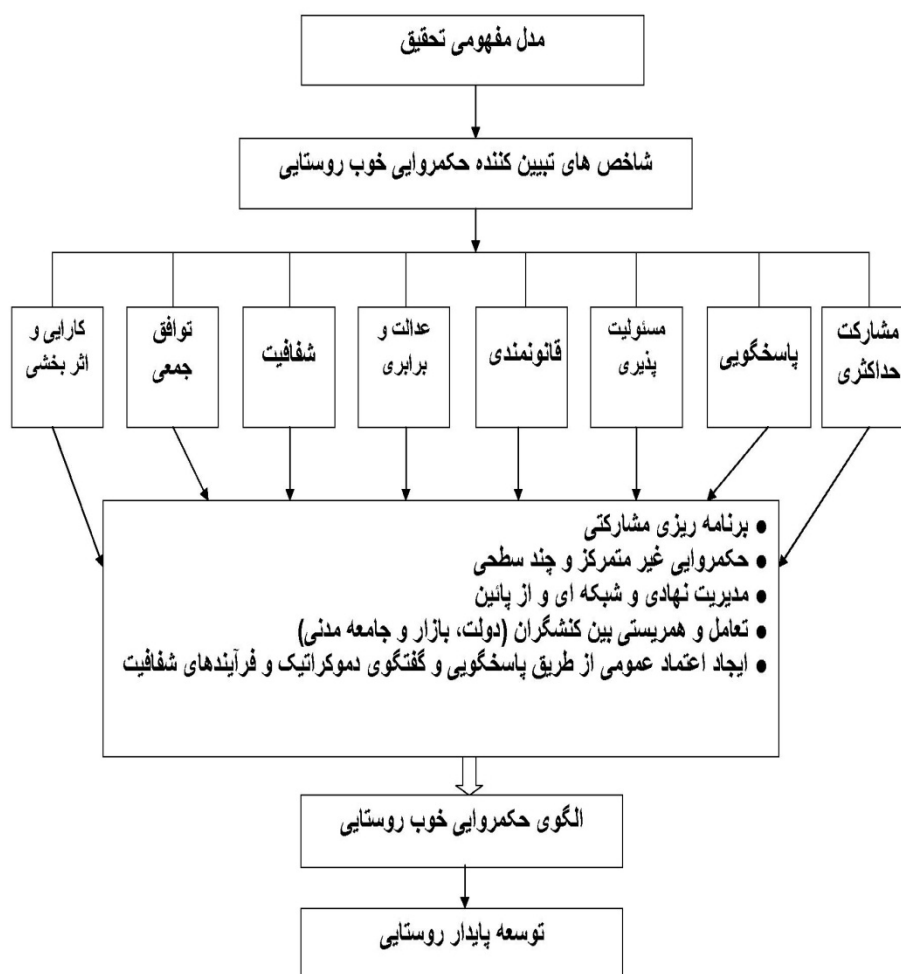
باتوجه به فراوانی شاخصهای استخراج شده از مطالعات و تحقیقات جهانی و منطقه‌ای، هشت شاخص مشارکت‌جویی، پاسخگویی، مسئولیت‌پذیری، توافق‌جمعی، عدالت و برابری، قانونمندی، شفافیت و باز بودن، کارایی و اثربخشی که UNDP در سال ۲۰۰۰ آنها را به‌عنوان مهمترین شاخص‌های حکمروایی خوب مطرح کرده و در اکثر مطالعات و تحقیقات انجام شده به‌کار گرفته شده است، مورد توجه پژوهش حاضر قرار گرفته است، با این‌وجود برای رسیدن به یک مدل و الگویی از حکمروایی خوب روستایی در ایران نمونه‌هایی از تجربیات توسعه روستایی در کشورهای مختلف با تأکید بر رهیافت حکمروایی خوب در قالب جدول شماره ۳ آمده است:

جدول شماره ۳: تجربیات توسعه پایدار روستایی مبتنی بر اصول و معیارهای حکمروایی خوب روستایی در کشورهای نمونه

کشور	نام طرح، پروژه، برنامه	اصول و معیارهای مرتبط با حکمروایی خوب روستایی
هند	پانچایاتی راج (نظام دموکراتیک مدیریت محلی و خودگردانی در سطح روستا)	<ul style="list-style-type: none"> - خودگردانی محلی؛ - قدرتمندی و نفوذ ریش سفیدان محلی (رهبری)؛ - ارتباط و تعامل با سازمان‌های فرادست؛ - برنامه‌ریزی متناسب با نیازها و اولویت‌های مردم روستایی؛ - مشارکت حداکثری مردم روستایی؛ - ساختار سلسله مراتبی ارگانیک با سطوح بالا و پایین و سه سطحی؛ - مقبولیت اجتماعی، فرهنگی و محلی رهبران روستایی؛ - تخصصی کردن فعالیت‌ها از طریق تشکیل کمیته‌های تخصصی.
کره جنوبی	جنبش ساموئل آندونگ (جنبش نوسازی روستاها)	<ul style="list-style-type: none"> - آموزش و یادگیری مدیران و مردم روستایی؛ - فرهنگ بومی به‌عنوان بستر توسعه؛ - مشارکت فعال روستائیان در تصمیم‌گیری‌ها و...؛ - انقلاب فکری روستائیان؛ - انتخاب رهبران ساموئل روستایی توسط روستائیان؛ - تعامل بین کارگزاران دولتی و مردم روستایی؛ - پشتکار، خودیاری و همکاری روستائیان؛ - خودارتقای و خوداصلاحی روستائیان.
سريلانكا	برنامه فقرزدایی ساموردی	<ul style="list-style-type: none"> - توانمندسازی روستائیان؛ - آموزش و آگاهی روستائیان؛ - توسعه مشارکتی روستائیان؛ - احیای اجتماعی روستایی؛ - خوداتکایی روستائیان؛ - توسعه نهادی؛ - توسعه ظرفیتی روستائیان؛ - افزایش مهارت‌ها و فن‌آوریهای روستائیان.
نپال	برنامه توسعه کشاورزان خرده‌پا	<ul style="list-style-type: none"> - توسعه اجتماعی اجتماعات روستایی؛ - آموزش و یادگیری روستائیان؛ - توسعه نهادی سازمان‌های غیردولتی؛ - توانمندسازی روستائیان؛ - اعطای اعتبار تولید به زنان روستایی؛ - تجمع بازارهای روستایی؛ - برنامه‌های توسعه غذا؛ - تأسیس مراکز جمعی روستایی؛ - توسعه زیرساختی - کالبدی.
تانزانیا	پروژه تعاونی اوجاما	<ul style="list-style-type: none"> - مشارکت روستائیان در تصمیم‌گیری‌های مربوط به روستا و...؛ - سیاسی شدن روستائیان؛ - ارتقای معیارهای اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی توده‌های روستایی؛ - تغییر روابط تولید؛ - خوداتکاکردن فرایند توسعه روستایی؛ - توسعه نهادهای مشارکتی مردم‌محور و جمع‌گرا؛ - تساوی و احترام به شئون انسانی.

تدوین: نگارندگان

بنابراینچه مطرح شد، می‌توان بر اساس سؤال تحقیق، چارچوب مفهومی (مدل) مقاله را به صورت شکل شماره ۱ ترسیم کرد:

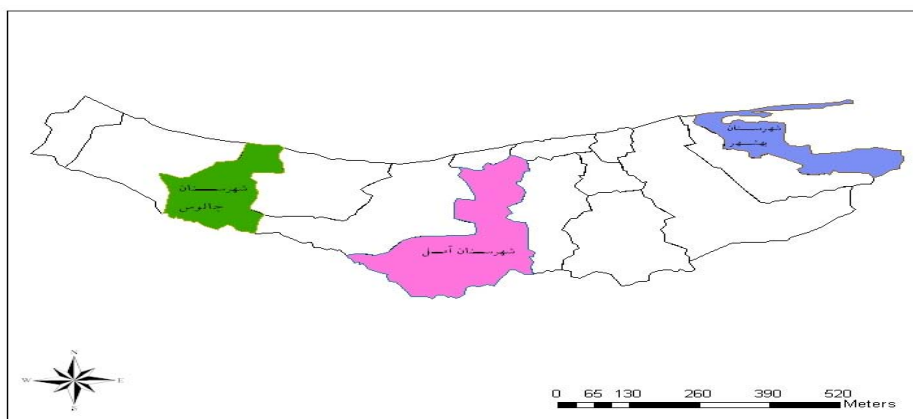

شکل شماره ۱: مدل مفهومی تحقیق

۳- مواد و روش‌ها

در این مقاله با توجه به هشت شاخص UNDP که پیشتر گفته شد (مشارکت، پاسخگویی، مسئولیت‌پذیری، توافق جمعی، عدالت و برابری، قانونمندی، کارایی و اثربخشی و شفافیت)، وضعیت حکمروایی خوب روستایی در ۵۰ روستای شهرستان‌های بهشهر (شرق استان مازندران)، آمل (مرکز استان مازندران) و چالوس (غرب استان مازندران) مورد بررسی و تجزیه و تحلیل قرار گرفت (نقشه شماره ۱). علت انتخاب سه شهرستان فوق، وجود پروژه‌های مشارکتی روستایی، وجود نهادهای مدنی مردم‌محور، وجود روستاهای جلگه‌ای، پایکوهی و کوهستانی و همچنین، توزیع و پراکندگی طیفی از روستاها از شرق تا غرب استان، بوده است. از سوی دیگر، با توجه به تعداد روستاهای بالای ۲۰ خانوار شهرستان‌های فوق که در این پژوهش محور کار بوده، از مجموع ۸۳ روستای بالای ۲۰ خانوار در شهرستان بهشهر، ۱۰ روستا؛ از مجموع ۱۳۰ روستای بالای ۲۰ خانوار در شهرستان چالوس، ۱۳ روستا و از مجموع ۲۷۳ روستای بالای ۲۰ خانوار در شهرستان آمل، تعداد ۲۷ روستا و در مجموع ۵۰ روستا براساس نمونه‌گیری طبقه‌بندی شده انتخاب شدند، همچنین، حجم نمونه مورد بررسی در این پژوهش ۵۰۰ سرپرست خانوار روستایی (از هر روستا ۱۰ خانوار) بوده است. ابزار گردآوری اطلاعات، پرسشنامه خانوار روستا بوده که از سرپرستان خانوارها و در قالب «طیف لیکرت» پرسیده شده و سطح پایایی سؤالات پرسشنامه بر اساس ضریب آلفای کرونباخ ۰/۸۷٪ محاسبه شده که بیانگر ضریب اعتماد بالای آن است. برای رتبه‌بندی روستاها به‌لحاظ وضعیت حکمروایی روستایی، از تکنیک TOPSIS استفاده شده است، براین اساس، هر یک از شاخصها با توجه به گویه‌های مطرح شده در جدول شمار ۴، در قالب طیف لیکرت اندازه‌گیری شده و از طریق روش‌های رتبه‌بندی عددی (روش جمع رتبه‌ای، روش عکس‌پذیری رتبه‌ای، روش توان رتبه‌ای)، به آنها وزن داده شده و برای استاندارد کردن اوزان نیز از تقسیم مقادیر عددی وزن‌ها بر کل وزن‌ها استفاده شده است (Gershon, 1994 : 244-250). افزون بر آن، در این روش، روایی و رتبه‌بندی شاخصها برحسب اولویت ۳۰ نفر از متخصصان توسعه روستایی در قالب پرسشنامه انجام شده که بر اساس آن از رتبه‌بندی مستقیم (نمره ۱ معرف بیشترین اهمیت

است)، بهره گرفته شده است (جدول شماره ۵)، با توجه به این فرایند، ضریب اولویت (CI) برای هر یک از روستاهای مورد مطالعه بر اساس تکنیک TOPSIS محاسبه شده و با در نظر گرفتن میانگین کل وزن‌ها (مقدار CI)، روستاها را به سه دسته، روستاهای با حکمروایی خوب (بیشتر از میانگین CI، ۰/۲۳ و بیشتر) روستاهای با حکمروایی متوسط (از ۰/۱۹۵۴ تا ۰/۲۲۲) و روستاهای با حکمروایی ضعیف (کمتر از میانگین CI، ۰/۱۹۵۳) طبقه‌بندی شدند. لازم به ذکر است که حداکثر مقدار CI یا ضریب اولویت برای روستاهای مورد مطالعه، ۰/۷۴۳۰ و حداقل آن، ۰/۰۰۶۵ برآورد شده است (جدول شماره ۶ و نمودار شماره ۱ نمودار شبکه‌ای (تار عنکبوتی)).

نقشه شماره ۱: موقعیت جغرافیایی محدوده مورد مطالعه

جدول شماره ۴: شاخصهای مطرح شده و گویه‌های به کار رفته برای سنجش شاخص‌های حکمروایی خوب روستایی

شاخص	گویه‌ها
مشارکت	مشارکت در تصمیم‌سازی (اتاق فکر، تبادل نظر کردن و...)؛ مشارکت در تصمیم‌گیری (مشورت کردن با مردم، تعاطی افکار، شرکت در جلسه‌های عمومی روستا و...)؛ مشارکت در ایجاد و تقویت نهادهای مدنی (تعاونی‌ها، NGOها و...)؛ مشارکت سیاسی (انتخابات مجلس شورای اسلامی، شوراهای روستایی و...)؛ مشارکت در فعالیت‌های عام‌المنفعه روستا (خودیاری و...)؛ مشارکت در سرمایه‌گذاری‌های اقتصادی روستا (کارگاههای تولیدی، صنایع دستی و...)؛ مشارکت در کارهای بدون دستمزد مربوط به روستا (مشارکت پدی و...).
قانونمندی	احترام به حقوق افراد (مالکیت زمین و...)؛ بی‌طرفی و برابری در برابر قانون (عدم وجود تبعیض یا جانبداری از فرد یا گروه خاص در روستا و...)؛ احترام به حقوق جمعی؛ میزان آگاهی از قانون و عرف محل؛ احترام به حقوق مکان زندگی؛ پایبندی به قوانین و عرف محل (احترام به آداب و سنن، دانش بومی و...)؛ قانون‌محوری روستائیان؛ کنترل فساد (فساد اداری، فساد اقتصادی و...).
پاسخگویی	تعهدپذیری مدیران روستا برای ارائه پاسخ قانع‌کننده به روستائیان در خصوص امورات روستا؛ شفافیت برنامه‌ها و اهداف توسط مدیران و نهادهای مدنی روستا؛ باورپذیری ذینفعان برای پاسخگویی به آنها؛ سازماندهی شیوه اجرای پاسخگویی؛ رضایتمندی روستائیان (رضایتمندی از میزان دسترسی به خدمات، رضایتمندی از کیفیت دسترسی به خدمات، رضایتمندی از عملکرد مسئولان دولتی، شورای اسلامی، دهیار، نهادهای مدنی و...).
مسئولیت‌پذیری	تمرکززدایی (تفویض اختیار، واگذاری امور محلی به روستائیان و...)؛ آگاه‌سازی مردم روستایی؛ توانمندی‌های فردی و مهارتی (شایسته‌سالاری و...)؛ احساس مسئولیت محلی (فردی و جمعی)؛ اعتراف به خطا و اشتباه مدیری؛ واگذاری مسئولیت به افراد تواناتر از خود؛ توانمندسازی مردم محلی و روستایی.
عدالت‌محوری	برابری فرصت‌ها (برخوردارانی از شانس برابر در تمامی زمینه‌ها برای روستائیان و...)؛ تخصیص بهینه منابع و امکانات؛ عدم تبعیض جنسیتی (درصد تعداد زنان در شورای اسلامی روستا و...)؛ تجهیز منابع (مدیریت کارآمد منابع و...)؛ عدالت در اجرا (از بعد زمانی، مکانی، فردی، جمعی و...)؛ رعایت اصل توازن و تعادل (توجه به ابعاد اکولوژیکی، اجتماعی، اقتصادی و...)؛ اعتقاد به حقوق شهر و روستا.
توافق جمعی (اجماع محوری)	نگرش باور به جمع و کارجمعی؛ میزان رابطه بین مدیران روستا با مردم؛ نحوه دستیابی به توافقات گسترده بین گروههای مختلف موجود در روستا؛ میزان رابطه و تعامل سه نهاد دولتی، خصوصی و نهادهای مدنی؛ توافق جمعی روستائیان در خصوص موضوعات مهم روستا؛ توافق جمعی محیط درون روستا با محیط بیرون روستا (روستا با روستا، روستا با شهر و...)؛ شیوه‌های حل اختلاف نظر بین روستائیان؛ میزان رضایتمندی روستائیان از منافع جمعی.
شفافیت	قابلیت دسترسی به جریان آزاد اطلاعات قابل اعتماد (سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و...)؛ کنترل و پایش عملکرد مدیران روستایی (توسط مردم و نهادهای مدنی و...)؛ تصمیم‌گیری‌های آشکار و پیدای مدیران روستایی؛ مستندسازی اطلاعات؛ اطلاع‌یابی برای شفافیت تصمیمات؛ رعایت اخلاقیات و صداقت.
کارایی و اثربخشی	نحوه استفاده از منابع در دسترس؛ بهبود مستمر اقدامات و فعالیتها در روستا؛ کاهش مستمر هزینه‌های روستا؛ نهادینه کردن فرهنگ توانمندی، ظرفیت‌سازی و اختیار؛ بهبود بازآفرینی نهادی (مقررات، قوانین، ساختارهای سازمانی و...)؛ بهبود فرایند یادگیری تعاملی؛ افزایش مستمر کیفیت مهارتها و کارآفرینی‌ها در روستا؛ بهبود فرایند برنامه‌ریزی و تصمیم‌گیری؛ بهبود شیوه و سبک مدیریت روستایی (به سمت دموکراتیک شدن).

تدوین: نگارندگان

جدول شماره ۵: وزن شاخص‌های تأثیرگذار بر حکمروایی خوب روستایی

میانگین وزن‌ها	روش توان رتبه‌ای		روش عکس‌پذیری رتبه‌ای		روش جمع رتبه‌ای		رتبه	شاخص
	استاندارد	وزن	استاندارد	وزن	استاندارد	وزن		
۳/۰۳	۰/۳۱۳	۶۴	۰/۳۶۸	۱	۰/۲۲۲	۸	۱	مشارکت‌جویی
۳/۶۰	۰/۲۴۰	۴۹	۰/۱۸۴	۰/۵۰۰	۰/۱۹۴	۷	۲	قانونمندی
۴/۳۰	۰/۱۲۲	۲۵	۰/۰۹۲	۰/۲۵۰	۰/۱۳۸	۵	۴	پاسخگویی
۳/۷۳	۰/۱۷۶	۳۶	۰/۱۲۲	۰/۳۳۳	۰/۱۶۶	۶	۳	مسئولیت‌پذیری
۵/۰۳	۰/۰۱۹	۴	۰/۰۵۲	۰/۱۴۲	۰/۰۵۵	۲	۷	عدالت‌محوری
۴/۷۳	۰/۰۴۴	۹	۰/۰۶۱	۰/۱۶۶	۰/۰۸۳	۳	۶	توافق‌جمعی
۵/۴۳	۰/۰۰۴	۱	۰/۰۴۶	۰/۱۲۵	۰/۰۲۷	۱	۸	شفافیت
۴/۶۰	۰/۰۷۸	۱۶	۰/۰۷۳	۰/۲۰۰	۰/۱۱۱	۴	۵	کارایی و اثربخشی
---	۱/۰۰۰	۲۰۴	۱/۰۰۰	۲/۷۱۶	۱/۰۰۰	۳۶	۳۶	جمع کل

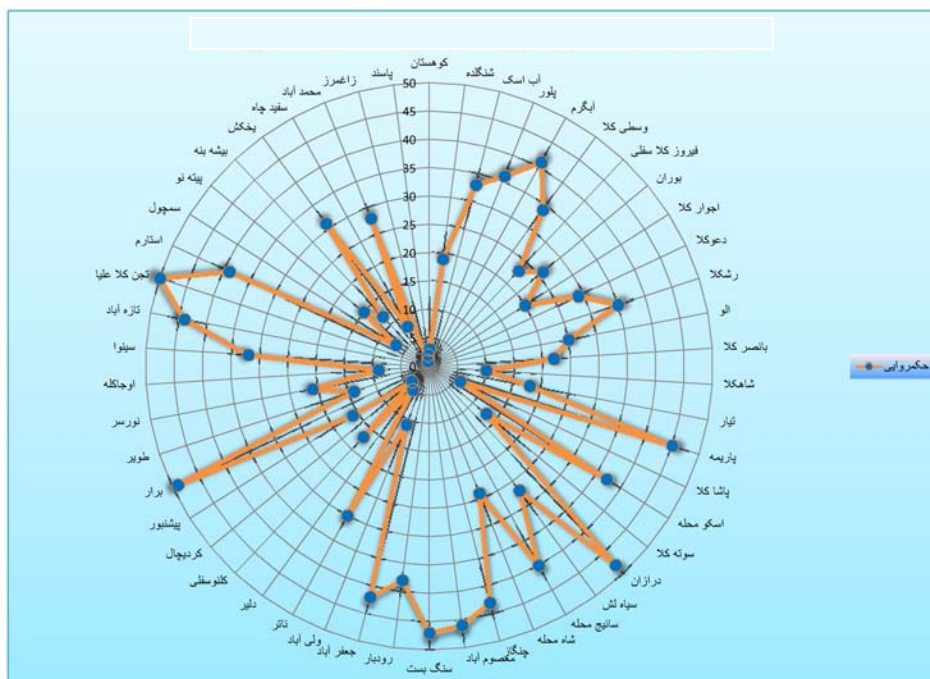

جدول شماره ۶: رتبه‌بندی روستاهای نمونه بر اساس وضع حکمروایی روستایی (مقدار CI) به روش TOPSIS

رتبه	شهرستان	نام روستا	موقعیت جغرافیایی	Ci (ضریب اولویت)	رتبه	وضعیت حکمروایی
۱	بهشهر	زاغمرز	جلگه‌ای	۰/۷۴۳۰	۱	حکمروایی خوب
۲	بهشهر	پاسند	جلگه‌ای	۰/۰۰۰*	۲	حکمروایی خوب
۳	بهشهر	کوهستان	جلگه‌ای	۰/۳۷۱۴	۳	حکمروایی خوب
۴	چالوس	کردیچال	پایکوهی	۰/۴۳۶	۴	حکمروایی خوب
۵	چالوس	دلیر	کوهستانی	۰/۲۳۲۷	۵	حکمروایی خوب
۶	آمل	پاشا کلا	پایکوهی	۰/۲۳۲۴	۶	حکمروایی خوب
۷	بهشهر	سمچول	کوهستانی	۰/۲۲۹۷	۷	حکمروایی خوب
۸	بهشهر	سفید چاه	پایکوهی	۰/۲۲۱	۸	حکمروایی متوسط
۹	چالوس	اوجا کلا	جلگه‌ای	۰/۲۱۷۵	۹	حکمروایی متوسط
۱۰	آمل	شاه کلا		۰/۲۱۷۱	۱۰	حکمروایی متوسط
۱۱	چالوس	ولی آباد	کوهستانی	۰/۲۱۵۳	و	حکمروایی متوسط
۱۲	بهشهر	بیشه بنه	کوهستانی	۰/۲۱۴۹	۱۲	حکمروایی متوسط
۱۳	آمل	سوته کلا	جلگه‌ای	۰/۲۱۲۲	۱۳	حکمروایی متوسط
۱۴	الوس	طویر	پایکوهی	۰/۲۱۱۶	۱۴	حکمروایی متوسط
۱۵	بهشهر	پینه نو	کوهستانی	۰/۲۱۰۱	۱۵	حکمروایی متوسط
۱۶	چالوس	پیشنبور	پایکوهی	۰/۲۰۵۱	۱۶	حکمروایی متوسط
۱۷	چالوس	کلنو سفلی	پایکوهی	۰/۲۰۱۸	۱۷	حکمروایی متوسط
۱۸	آمل	تیار	پایکوهی	۰/۲۰۱۵	۱۸	حکمروایی متوسط
۱۹	آمل	شنگلده	کوهستانی	۰/۲۰۰۰	۱۹	حکمروایی متوسط
۲۰	آمل	اجوار کلا	جلگه‌ای	۰/۱۹۹۴	۲۰	حکمروایی متوسط
۲۱	چالوس	نور سر	جلگه‌ای	۰/۱۹۶۴	۲۱	حکمروایی متوسط
۲۲	آمل	بانصر کلا	جلگه‌ای	۰/۱۹۲۴	۲۲	حکمروایی ضعیف
۲۳	آمل	فیروز کلا	جلگه‌ای	۰/۱۹۱۴	۲۳	حکمروایی ضعیف
۲۴	آمل	شاه محله	جلگه‌ای	۰/۱۹۱۲	۲۴	حکمروایی ضعیف
۲۵	آمل	الو	جلگه‌ای	۰/۱۹۰۶	۲۵	حکمروایی ضعیف
۲۶	آمل	بوران	جلگه‌ای	۰/۱۹۰۱	۲۶	حکمروایی ضعیف
۲۷	آمل	سیاه لش	جلگه‌ای	۰/۱۸۹۹	۲۷	حکمروایی ضعیف
۲۸	بهشهر	محمدآباد	پایکوهی	۰/۸۲۸*	۲۸	حکمروایی ضعیف
۲۹	آمل	دعو کلا	جلگه‌ای	۰/۱۸۱۹	۲۹	حکمروایی ضعیف
۳۰	لیر	ناتر	کوهستانی	۰/۱۷۷۷	۳۰	حکمروایی ضعیف

ادامه جدول شماره ۶

حکمروایی ضعیف	۳۱	۰/۱۷۶۹	کوهستانی	ینخکش	بهشهر	۳۱
حکمروایی ضعیف	۳۲	۰/۱۷۵۸	جلگه‌ای	سینوا	چالوس	۳۲
حکمروایی ضعیف	۳۳	۰/۱۷۵۳	کوهستانی	آب اسک	آمل	۳۳
حکمروایی ضعیف	۳۴	۰/۱۷۱۴	جلگه‌ای	وسطی کلا	آمل	۳۴
حکمروایی ضعیف	۳۵	۰/۱۶۳۰	جلگه‌ای	رشکلا	آمل	۳۵
حکمروایی ضعیف	۳۶	۰/۱۶۲۷	کوهستانی	پلور	آمل	۳۶
حکمروایی ضعیف	۳۷	۰/۱۵۸۰	جلگه‌ای	اسکو محله	آمل	۳۷
حکمروایی ضعیف	۳۸	۰/۱۵۴۱	جلگه‌ای	رودبار	آمل	۳۸
حکمروایی ضعیف	۳۹	۰/۱۳۶۹	کوهستانی	استارم	بهشهر	۳۹
حکمروایی ضعیف	۴۰	۰/۱۳۶۶	جلگه‌ای	سائنج محله	آمل	۴۰
حکمروایی ضعیف	۴۱	۰/۱۳۳۶	کوهستانی	آبگرم	آمل	۴۱
حکمروایی ضعیف	۴۲	۰/۱۳۲۶	جلگه‌ای	جعفر آباد	آمل	۴۲
حکمروایی ضعیف	۴۳	۰/۱۳۰۸	جلگه‌ای	چنگاز	آمل	۴۳
حکمروایی ضعیف	۴۴	۰/۱۲۸۴	جلگه‌ای	تازه آباد	چالوس	۴۴
حکمروایی ضعیف	۴۵	۰/۱۲۸۳	پایکوهی	پاریمه	آمل	۴۵
حکمروایی ضعیف	۴۶	۰/۱۱۱۷	جلگه‌ای	معصوم آباد	آمل	۴۶
حکمروایی ضعیف	۴۷	۰/۰۹۳۹	جلگه‌ای	سنگ بست	آمل	۴۷
حکمروایی ضعیف	۴۸	۰/۰۶۵۲	جلگه‌ای	درازان	آمل	۴۸
حکمروایی ضعیف	۴۹	۰/۰۵۹۴	پایکوهی	برار	چالوس	۴۹
حکمروایی ضعیف	۵۰	۰/۰۰۶۵	جلگه‌ای	تجن کلا علیا	چالوس	۵۰
-----	---	۰/۱۹۵۳	-----	میانگین	---	

نمودار شماره ۱: وضعیت حکمروایی روستاهای مورد مطالعه بر اساس رتبه CI

۴- بحث و نتیجه‌گیری

همان‌گونه که در بحث‌های پیشین گفته شد، رهیافت حکمروایی خوب روستایی مبنایی است برای اعمال اقتدار اداری، سیاسی، اقتصادی و اجتماعی و سرزمینی (قلمروی) در مدیریت نوین روستایی که جهت دستیابی به توسعه پایدار روستایی و همچنین برنامه‌ریزیهای توسعه روستایی بسیار لازم و ضروری است. بر این اساس، در پژوهش حاضر با استفاده از تکنیک آماری آزمون T (T Test) به تحلیل داده‌ها پرداخته شده است، در این رابطه هشت شاخص حکمروایی خوب در ۵۰ روستای شهرستان‌های بهشهر، آمل و چالوس (۵۰۰ خانوار روستایی) مورد آزمون قرار گرفته است. نتایج نشان می‌دهد که تمامی شاخص‌های به‌کار رفته برای تحقق حکمروایی خوب روستایی در محدوده مورد مطالعه معنادار بوده و تفاوت معناداری از نظر میانگین به‌لحاظ شاخص‌های حکمروایی خوب بین روستاها وجود دارد، از سوی دیگر

روستاهای با وضعیت طبیعی جلگه‌ای و پایکوهی بیشترین درصد روستاهای با حکمروایی خوب را تشکیل می‌دهند. دسترسی آسان به مراکز شهری، تبادلات فرهنگی موجود بین شهر و روستا در این منطقه، فاصله کم بین شهر و روستا، بالابودن سطح سواد و تحصیلات در نواحی روستایی این‌گونه روستاها، شرایط مناسب آب و هوایی، سرمایه‌گذاریهای اقتصادی و... از مهمترین دلایل بالا بودن سطح حکمروایی خوب در این نوع از روستاهاست. با این وجود، از نظر روستائیان چهار شاخص مشارکت، کارایی و اثربخشی، مسئولیت‌پذیری و عدالت‌محوری به ترتیب تأثیر بیشتری جهت تحقق بخشی حکمروایی خوب روستایی داشته است. درحالی‌که از نظر متخصصان توسعه روستایی چهار شاخص مشارکت، قانونمندی، مسئولیت‌پذیری و پاسخگویی بیشترین تأثیر را برای تحقق بخشی حکمروایی خوب روستایی داشته است (جدول شماره ۷).

جدول شماره ۷: نتایج آزمون T تک‌نمونه‌ای برای سنجش متغیرهای حکمروایی خوب روستایی از دید خانوارهای روستایی

متغیرها	میزان استاندارد	تعداد نمونه	میانگین	خطای انحراف معیار	مقدار T	درجه آزادی	سطح معناداری	تفاوت در سطح ۹۵٪ فاصله اطمینان	
								پایین‌ترین	بالا‌ترین
مشارکت	۲۷	۵۰۰	۲/۴۸	۰/۲۵	۹/۸۶	۴۹۹	۰/۰۰۰	۱/۹۸۷۵	۲/۹۷۶۵
مسئولیت‌پذیری	۲۷	۵۰۰	-۰/۴۸	۰/۱۹	-۲/۳۸	۴۹۹	۰/۰۱۷	-۰/۸۴۲۳	-۰/۰۸۱۷
پاسخگویی	۳۶	۵۰۰	-۶/۸۹	۰/۲۳	-۲۹/۶۰	۴۹۹	۰/۰۰۰	-۷/۳۵۳۶	-۶/۴۳۸۴
قانونمندی	۳۳	۵۰۰	۱/۷۶	۰/۱۶	۱۰/۸۴	۴۹۹	۰/۰۰۰	۱/۴۴۶۲	۲/۰۸۸۵
اجماع‌جمعی	۳۹	۵۰۰	۳/۹۲	۰/۱۱	۳۴/۹۴	۴۹۹	۰/۰۰۰	۳/۶۹۹۶	۴/۱۴۰۴
عدالت‌محوری	۲۴	۵۰۰	-۲/۳۴	۰/۱۸	-۱۲/۵۶	۴۹۹	۰/۰۰۰	-۲/۷۰۵۹	-۱/۹۷۴۱
شفافیت	۱۵	۵۰۰	۰/۴۳	۰/۱۲	۳/۴۷	۴۹۹	۰/۰۰۱	۰/۱۸۷۱	۰/۶۷۲۹
کارآیی و اثربخشی	۳۹	۵۰۰	-۳/۳۱	۰/۳۱	-۱۰/۳۹	۴۹۹	۰/۰۰۰	-۳/۹۴۲۵	-۲/۶۸۹۵

همان‌طور که جدول شماره ۷ نشان می‌دهد بر اساس نتایج حاصل از آزمون T تک‌نمونه‌ای برای تک تک متغیرهای حکمروایی خوب روستایی وجود رابطه معنادار بین متغیرها تأیید شد،

اما شاخص‌های مشارکت، کارایی و اثربخشی و پاسخگویی بالاترین میانگین و شاخص‌های شفافیت، اجماع‌جمعی و قانونمندی کمترین میانگین را به خود اختصاص داده‌اند، علاوه بر این، شاخص‌های مشارکت، قانونمندی، اجماع‌جمعی و شفافیت در سطح جامعه نمونه بیشتر از حد متوسط بوده و این تفاوت در سطح آلفا $0/000$ معنادار بوده و حاکی از آن است که روستائیان محدوده مورد مطالعه از وضعیت این شاخص‌ها در روستاهای خودراضی بوده و این افزایش رضایت بیش از حد متوسط ارزیابی شده است. از سوی دیگر، میزان شاخص‌های مسئولیت‌پذیری، عدالت و برابری و کارایی و اثربخشی کمتر از حد متوسط بوده و این تفاوت در سطح آلفا $0/000$ و $0/01$ معنادار بوده و نشان‌دهنده این موضوع است که روستائیان جامعه نمونه از وضعیت این شاخص‌ها در روستاهای خود رضایت کامل نداشته و این رضایت کمتر از حد متوسط بوده است. نتایج حاصله از یافته‌های تحقیق با یافته‌های تحقیقاتی «دیوید داگلاس» (۲۰۰۵)، «دنیش متا» (۲۰۰۲)، «هاتر و شاه» (۲۰۰۰) همسویی داشته و آنها را تأیید می‌کند.

نکته حائز اهمیت دیگری که از نتایج این پژوهش می‌توان استخراج کرد، وضعیت حکمروایی در بین روستاهای هر شهرستان است، به گونه‌ای که در روستاهای شهرستان بهشهر وضع حکمروایی خوب از نظر شاخصهای مطرح شده نسبتاً مطلوب و در روستاهای شهرستانهای آمل و چالوس مطلوب بوده است، به‌عبارت دیگر، منحنی حکمروایی خوب روستایی از شرق به غرب استان مازندران وضع مطلوب و مساعدتری پیدا می‌کند، به طوری که ۴۰ درصد از روستاهای مورد مطالعه در شهرستان بهشهر و ۶۲ درصد از روستاها در شهرستان چالوس از حکمروایی خوب روستایی برخوردارند. عواملی چون دوری و نزدیکی روستاها به شهری که بیشترین مراجعه به آن صورت می‌گیرد، وضع طبیعی روستا، خانوار و جمعیت، نوع اقتصاد حاکم، تنوع اقتصادی، میزان دسترسی به فرصت‌های مختلف، میزان و شدت بورس‌بازی زمین، توریست پذیر بودن، قرارگیری در مسیر جاده ارتباطی تهران - شمال، بهبود وضع درآمدی روستائیان و... از جمله مهمترین عوامل تأثیرگذار در میزان و شدت مطلوبیت یا عدم مطلوبیت شاخصهای حکمروایی خوب در روستاهای مورد مطالعه بوده است. به‌طور کلی

اگر بر اساس میانگین کل حکمروایی بخوایم روستاهای مورد مطالعه را در سه دسته روستاهای با حکمروایی ضعیف، روستاهای با حکمروایی متوسط و روستاهای با حکمروایی خوب، دسته‌بندی کنیم، باید بگوییم که ۲۹ روستا یعنی ۵۸ درصد از روستاها از حکمروایی ضعیف، ۱۴ روستا یعنی ۲۸ درصد از روستاها از حکمروایی متوسط و ۷ روستا یعنی ۱۴ درصد از روستاها از حکمروایی خوب برخوردار بودند (جدول شماره ۸).

جدول شماره ۸: وضعیت حکمروایی در روستاهای نمونه

درصد	تعداد	عنوان
۰ / ۵۸	۲۹	روستاهای با حکمروایی ضعیف (کمتر از میانگین کل نمره شاخصها)
۰ / ۲۸	۱۴	روستاهای با حکمروایی متوسط (نزدیک و یا برابر میانگین کل نمره شاخصها)
۰ / ۱۴	۷	روستاهای با حکمروایی خوب (بیشتر از میانگین کل نمره شاخصها)
۱۰۰	۵۰	جمع کل روستاها
	۰ / ۱۹۵۳	میانگین کل نمره شاخصها (بر اساس مقدار CI)
	۰ / ۰۰۶۵	حداقل نمره کل حکمروایی روستاها بر اساس مقدار CI)
	۰ / ۷۴۳۰	حداکثر نمره کل حکمروایی روستاها بر اساس مقدار CI)

نکته دیگری که از تحقیقات میدانی پژوهش حاضر استنباط می‌شود، این است که در رهیافت حکمروایی خوب روستایی، فرایندهای اجتماعی - نهادی بیش از سایر فرایندها (اقتصادی، محیطی و...) اولویت دارد و محوریت کار نیز باید مبتنی بر محیط مردم‌سالار و ارزش‌مدار و مشارکت‌جو باشد، نتیجه این پژوهش نشان می‌دهد که توانمندسازی اجتماعات محلی (روستایی) باید در دستور کار این رهیافت قرارگیرد تا به ظرفیت‌سازی بومی انجامیده و توسعه پایدار روستایی نهادینه شود، کلید موفقیت در این حرکت و مسیر، برقراری نظام اداره مردمی یا حکمروایی خوب روستایی است که در آن تمامی بازیگران و نقش‌آفرینان توسعه در بخش‌های دولتی، عمومی و خصوصی و جامعه مدنی به همیاری و هم‌افزایی خواهند پرداخت و با پاسخگو نگه داشتن و مسئولیت‌پذیر کردن همه بازیگران و نقش‌آفرینان جامعه روستایی به افزایش کارایی و اثربخشی در همه ارکان جامعه روستایی کمک کرده و به آگاهی و دانش جمعی دست یابند (Murdoch & Simon, 1998: 4-50)، بنا به گفته «رابرت چمبرز» در تفویض قدرت به جوامع

محلی باید به دنبال راه حل برد - برد باشیم که در آن همه روستائیان احساس کنند که سود می‌برند، به عقیده وی برای دستیابی به حکمروایی خوب روستایی و برقراری عدالت و پایداری در نواحی روستایی باید از معیارهای متعارف برگشت، برگشت از مرکز به پیرامون، از یکسان به متنوع، از ساده به پیچیده و... (Chambers, 1997: 112)، افزون بر آن، حکمروایی خوب روستایی به قدرت به‌عنوان یک موضوع تولید اجتماعی نگاه می‌کند نه فقط به‌عنوان یک کنترل و نظارت اجتماعی (احمدی‌پور و دیگران، ۱۳۸۶: ۴۹ - ۲۲)، به‌عبارت دیگر، قدرت مورد نظر فقط برای برتری، سلطه و مقهورسازی نیست بلکه ظرفیت انجام عملکرد و رسیدن به هدف مورد نظر است چرا که نهادهای مختلف در فضای روستا با ترکیب منابع، مهارت‌ها و اهدافشان به یک مشارکت پایدار دست خواهند یافت (Goodwin, 1998: 5-12).

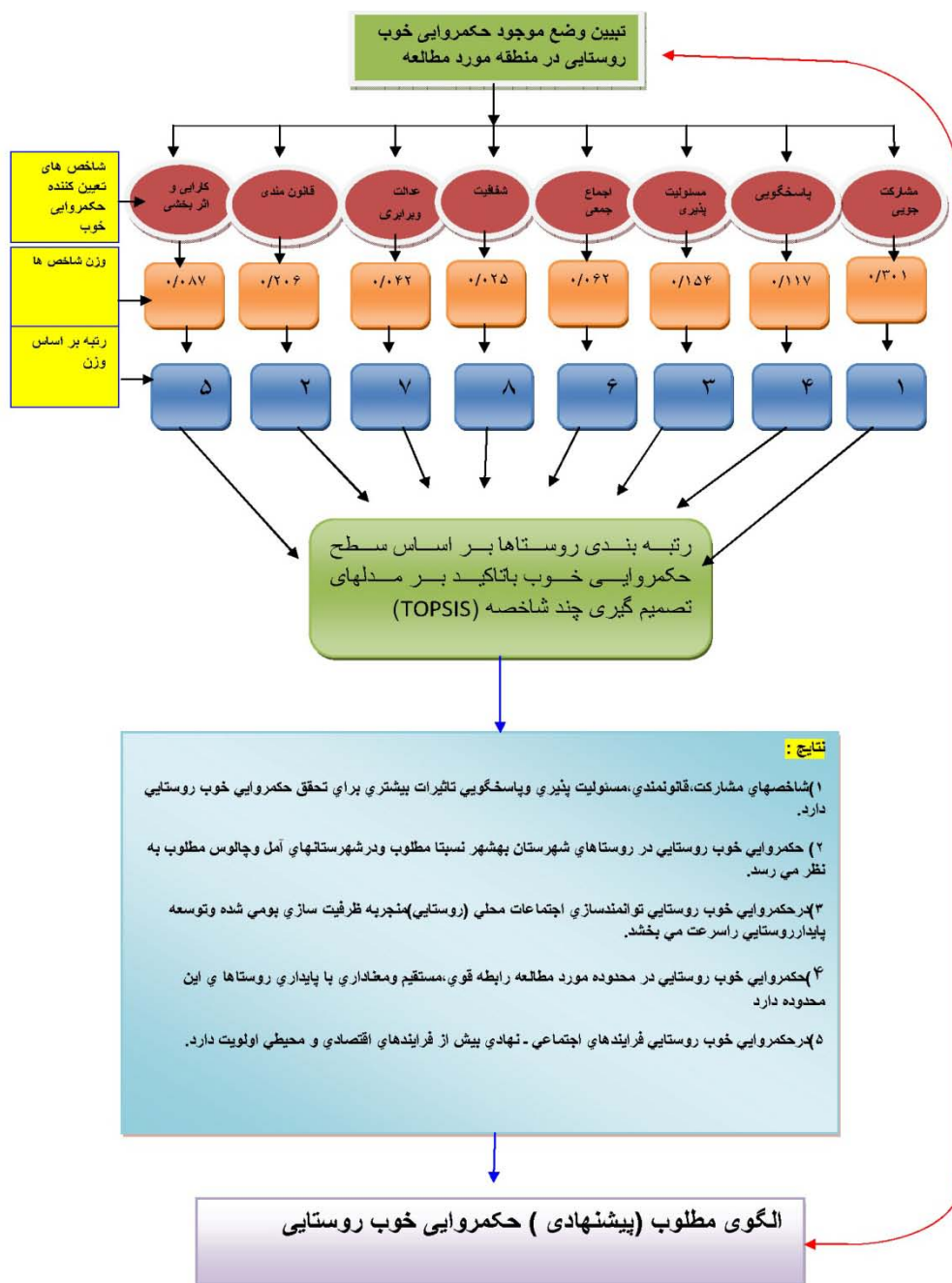
نکته دیگری که از تحقیقات میدانی این پژوهش به‌دست می‌آید، این است که حکمروایی خوب روستایی از جهات مختلف بر توسعه پایدار روستایی اثر می‌گذارد به‌گونه‌ای که یک همبستگی و رابطه معناداری بین این دو مقوله وجود دارد. نتیجه تحقیقات میدانی نشان می‌دهد با افزایش سطح حکمروایی خوب در روستاهای مورد مطالعه سطح پایداری آنها در ابعاد مختلف (پایداری محیطی، اجتماعی - نهادی، اقتصادی) نیز افزایش داشته است (Etaat & Mosavi, 2008: 57-74)، به‌طوری‌که، براساس مطالعات انجام شده در این تحقیق، ۶۷ درصد از پاسخگویان حکمروایی خوب روستایی را عاملی برای افزایش تولید، بهینه کردن روشهای فرایند تولید، اثربخشی و کارآمدی فعالیت‌ها، بهبود عملکرد و راندمان تولید، همبستگی اجتماعی، اعتماد عمومی، افزایش سطح توانمندی‌های مردم روستایی، ایجاد تشکلهای مردم‌نهاد و... دانستند، به اعتقاد آنها، حکمروایی خوب روستایی، توسعه مردم‌سالارانه و برابرخواهانه را به‌وجود می‌آورد و پاسخگو به تمامی نیازهای گروه‌های مختلف روستایی است. نتایج به‌دست آمده در این زمینه با تحقیقات «لیون» (۲۰۰۰) و «جسوپ» (۱۹۹۷) و «کیکرت» (۱۹۹۷) همخوانی دارد (Barker, 2000; Leyyon, 2000; Jessop, 1997).

با عنایت به بررسی‌های به‌عمل آمده و شاخص‌های تعیین‌کننده در حکمروایی خوب، وزن و رتبه شاخص‌ها، رتبه‌بندی روستاهای نمونه و نتایج حاصل از آن، جهت برقراری و

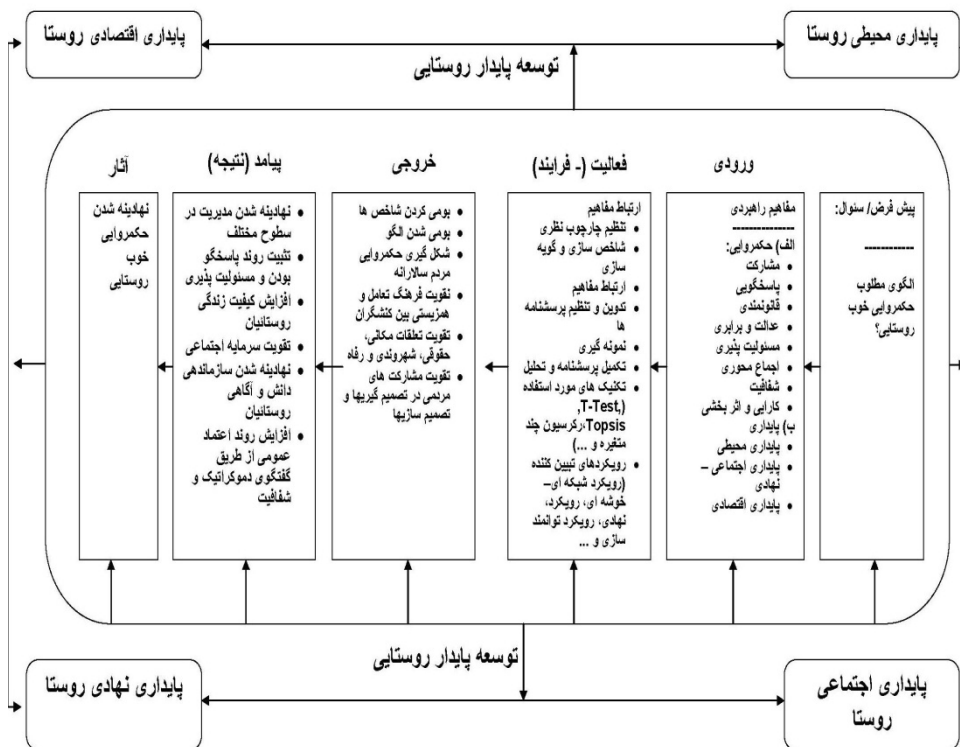
نهادینه کردن حکمروایی خوب روستایی پیش فرض‌های زیر ضرورت دارد:

- ۱- تغییر دیدگاه توسعه از «توسعه به هر قیمت» به توسعه پایدار؛
- ۲- تقویت آموزش و توسعه منابع انسانی فراگیر و مادام‌العمر (توجه به سرمایه‌های اجتماعی) برای وصول به یک جامعه روستایی با افراد متخصص، خلاق و انعطاف‌پذیر که تولیدکننده، جذب کننده، نسردهنده و استفاده کننده مؤثر باشد؛
- ۳- تقویت زیرساخت پویا و کارآمد فنآوری اطلاعات و ارتباطات به منظور تسهیل ارتباط بین تمام عاملان و بخش‌های اقتصادی و همچنین اشاعه و عمل‌آوری مؤثر اطلاعات؛
- ۴- حرکت در راستای توانمندسازی جامعه محلی و نهادهای مردمی روستایی در فرایند توسعه با همکاری بخش دولتی و خصوصی؛
- ۵- بسترسازی قانونی و اجتماعی مشارکت حداکثری روستائیان در تمامی مراحل تصمیم‌گیری و تصمیم‌سازی امور مربوط به روستایشان و تفویض قدرت مؤثر اقتصادی-سیاسی به آنها؛
- ۶- توجه به حق توسعه‌یافتگی انسانها و حق توسعه‌یافتگی مکان‌ها به تناسب ساختار - کارکرد و سهمی که در نظام سرزمین ایفا می‌کنند؛
- ۷- تخصیص بهینه و عادلانه منابع برای افزایش بهره‌وری و رفاه بهره‌برداران مناطق روستایی؛
- ۸- کمک به توسعه صندوق‌های مالی - محلی روستایی؛
- ۹- تقویت مسئولیت‌پذیری و پاسخگویی کارآمد و مؤثر از طریق بسط دموکراسی مشارکت‌جویانه؛ باعنایت به مطالعات انجام شده و پیشنهادات و پیش‌فرض‌ها برای تقویت الگوی مطلوب حکمروایی خوب روستایی متناسب با شرایط طبیعی، اجتماعی و اقتصادی نواحی روستایی کشورمان، الگوی زیر که به لحاظ سازگاری فرایند آن، اعتبارسنجی و بومی شده است، می‌توان مدل نهایی رهیافت حکمروایی خوب روستایی را به صورت شکل شماره ۲ پیشنهاد کرد.

شکل شماره ۲: مدل نهایی رهیافت حکمروایی خوب روستایی

شکل شماره ۳: الگوی مناسب بومی شده رهیافت حکمروایی خوب روستایی

۵- ق‌دردانی

مقاله حاضر مستخرج از رساله دکتری تحت عنوان «تحلیل الگوی حکمروایی خوب در ارتباط با پایداری روستاها (مطالعه موردی: روستاهای استان مازندران)» می‌باشد، لذا نگارندگان بر خود لازم می‌دانند از معاونت پژوهشی دانشگاه تربیت مدرس و گروه جغرافیای این دانشگاه به دلیل مساعدت‌هایشان ق‌دردانی به‌عمل آورند.

References

1. Barker, D(2000); Local Governanc: A Model of Sustainable Rural Resource Management for the Third world, Int. J. Agriculture Resources, Governance and Ecology, Vol.1, No.1, PP: 43 – 55.
2. Brakpoor, Naser (2002); Transition from urban government to urban sovereignty in Iran, PhD Dissertation, Tehran University, Tehran [in Persian].
3. Chambers, Robert (1997); Rural Development: Priority to the poor, Translation to Persian by: Mostafa Azkia, Tehran University, Tehran [in Persian].
4. Douglas , David, J.A (2005); The restructuring of local government in rural regions: A rural development perspective journal of rural studies 21, p: (231-246), www.Elsevier.com.
5. Etaat, Javad and Mosavi, Seyede Zahra (2008); Administrative Divisions and Sustainable Development (Case Study: Iran), Geopolitics Quarterly, Vol. 4, No.3 [in Persian].
6. Ghaffari, Masoud and Zarrin Kaviani Bahrouz (2011); The Study of Trend of the Contribution of Kurdistan Province Citizens in the Presidential Elections from 1997 to 2005, Geopolitics Quarterly, Vol.7, No.1[in Persian].
7. Goodwin, M (1998); The Governance of Rural Areas: some emerging research issues and agendas, journal of rural studies, Vol.14, No.1, Pp: 5-12.
8. Hafeznia, Mohammadreza and et al (2005); Ethnicity and space organization (Case Study West and North-West of Iran), Geopolitics Quarterly, Vol. 1, No.2&3 [in Persian].
9. Huther & Shah (2000); Applying a simple measure of Good Governance, present at: WWW.World Bank.org /wli/Governance/Pdf/wps.
10. Kaufmann, D. Kraay.D.A & Zoido, Lobaton, P (2000); Gavernance Matters(world bank policy research working ,paper 2196.
11. Kazemian, Gholamreza (2004); Explanation of the relationship between governance structure and urban power with space organization; Efforts for Modern design (Case Study: Metropolitan area of Tehran), PhD Dissertation, Tarbiat Modares University, Tehran [in Persian].
12. Khatoonabadi, Ahmad (1997); Participatory Theater, Rural Development Quarterly, Vol. 1, No. 2&3[in Persian].
13. Layon,P (2000); Partnership for Good Governance in the 21st centuer ,journal of Rural studies, Vol.59,No.3,pp:57 -64.

14. Murdoch, J. & Abram, S. (1998); Defining the Limits of community Governance, journal of Rural studies, Vol.14, N.1, Pp: 41-50, published by Elsevier science Ltd printed in Great Britain.
15. ODA (1993); Good Governance, Technical note, No.10 (London: ODA).
16. Rezvani, Mohammadreza and et al (2010); Promoting Villages to City and its Role on Improvement of Quality of Life of Local Resident (Case Study: Firozabad and Sahen Cities in Lorestan and Kordestan Provinces), Rural Research Quarterly, Vol.1, No.1[in Persian].
17. Roknedin Eftekhari, Abdoreza & et al (2006); Analysis of effective dimensions and factors on the development of agricultural entrepreneurship in rural areas (Case Study: Khodabandeh rural areas in Inan), Village and Development Quarterly, Vol.12, No.3[in Persian].
18. Roknedin Eftekhari, Abdoreza (2006); Rural Development Planning in Iran, PhD Booklet, Tarbiat Modares University, Tehran, Unpublished [in Persian].
19. Sarrafi, Mozaffar (2004); Public administration system, underlying the development of rural communities in Iran; based on Hamadan province's rural studies, Rural Development Congress, Tehran, Publications of Higher Institute of Education and Research for Management and Planning [in Persian].
20. Sarrafi, Mozaffar and Esmaelzaded, Hassan (2006); Good Governance place in urban planning; Tehran Metro Project, Modares Quarterly, No.48[in Persian].
21. Suan-Pheng Kam (2008); The Changing Paradigm of Rural Governance for Sustainable Development: Defining the nice and role of GIS. available at: www.Livelihoods.org.
22. Trener, Mark and Hiume, David (2005); Governance, management and development, Translation to Persian by: Abbas Monavarian, Tehran, Higher Institute of Education and Research for Management and Planning [in Persian].
23. Turner, M & Hulme, D (1997); Governance, Administration and Development: Making the state work(London: Macmillan press Ltd).
24. UNDP, Human Development Report (2002); Deepening Democracy in a fragmented world, Oxford university press, 2002 , P: 36-37.
25. Weiss, Tomas G (2000); Governance, Good Governance and Global Governance, Conceptual and actual challenges, Third World Quarterly, Oct 2000, Vol. 21, Issue 5.